

Rézkori sírok Vámosgyörk határában¹ (Előzetes beszámoló)

Farkas Csilla

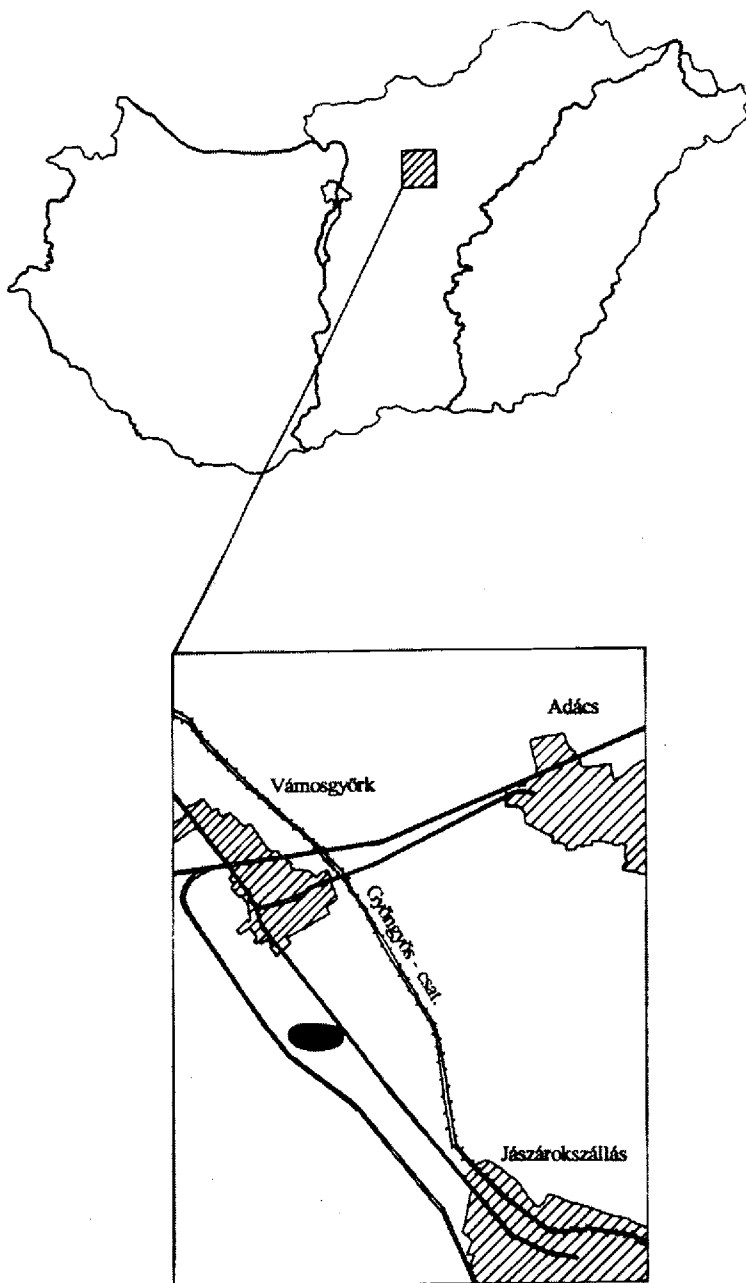
ABSTRACT: *Copper Age Tombs Near Vámosgyörk.* The site lies in the Southern foreland of the Mátra mountains, an area cut up by rivers. The copper age tombs were situated in three groups, each with its own characteristics. The tombs of the first group (13 in number) were in the Eastern-Southeastern part of the area; another group (8) lay some 200 meters away to the West-Northwest. The third group is made up of the frames found in the pits of the Baden settlement, some 250 meters from the second group, in the Western end of the area. The dead of the copper age cemetery were buried in ..... The people of the following ages having destroyed a lot of graves, it is difficult to arrive at exact conclusions concerning the structure and size of the cemetery. The position of the graves offer a very varied picture.

Only incidental supplements can be found with the bodies of the first group, mostly jewels and stone implements. The bodies of the second group are richer in supplements; it is the frequency of pot supplements that differentiates this group most clearly. On the basis of the finds the graves can be dated to the middle copper age. The position of the graves shows a significant difference from the usual East-West position; but this is possibly due to the cemetery's being on the border of two cultures.

A Mátra déli előterében, a folyók által a hegyek lábához lehordott hordalék lejtőn fekszik ez a terület. Dombos, folyókkal, patakokkal szabdalts térszín, amely kissé kiemelkedik az Alföld alacsonyabb síkjából. Vámosgyörktől délre, a jászárokszállási úttól nyugatra, a Kossuth Tsz. I. sz. üzeme, és sertés telepe közötti területen az IPC HOLDING RT. vezetésével nagy szabású építési munkálatokba kezdtek 1997-ben. A terület enyhén emelkedik, átlagos tengerszint feletti magasság 107,0 méter. Intenzív mezőgazdasági tevékenységet folytattak a környéken. A vasút, az út, a Nagy- és a Gyöngyös patak szabályozása, a beépítettség miatt teljesen megváltoztak a domborzati viszonyok. Ma már alig figyelhető meg a terület déli és délkeleti részén egy egykori kissé kanyargós folyómeder, és az enyhén emelkedő dombhát. Csupán annyi érzékelhető, hogy a terület délkelet felől, észak, északnyugat felé enyhén emelkedik. Az átlagos magasság 105,0 és 107,0 méter között van. Az egykor itt meglepődött emberek ezt a kissé emelkedő, enyhén lejtős térszint használták a meglepődésre, amelyet dél felől követhetett egy vízfolyás.

1997. június 2. és augusztus 16-a között végeztünk itt leletmentést (1. kép). Az építkezés igen nagy területet érintett, a gépi munkálatok sajnos a leletmentéssel egy időben folytak. A terület humuszolása mindenféle régészeti ellenőrzés nélkül kezdődött, és így valószínűleg sok minden el is pusztulhatott. Az építkezés területén, a közvetlenül veszélyeztetett részen, az épülő tárolók, utak területén folytattuk elsősorban a leletmentést. Sajnos sokszor elő-

¹ A leletanyagot az NKA pályázata keretében, Besze Adrienn restaurálta.

1. kép. A lelőhely helyzete

fordult, hogy a gépek által megrongálva vettük észre a sírokat, vagy a gépek kanala alól mentettük, ami még menthető.

A területen több kultúra emlékeit is megtaláltuk. A tervezett déli bekötőút területén 35 darab Árpád-kori², 13 darab rézkori, és 3 állatváz került elő. Sajnos a szkréperék több sírban is kárt tettek. Az ide depózott föld és a működő sertéstelep miatt igen korlátozott területen folyt a kutatás. A temető valószínűleg a kutatott területtől északra tovább folytatódik, de a további kutatást akadályozta az itt felhalmozott humuszhányó.

A terület keleti részén szórványosan kora bronzkori objektumok, illetve tőlük északra bolygatott, illetve szórvány Árpád-kori anyag került elő, valószínűleg ez a kora középkori telep szinte teljesen elpusztult a mezőgazdasági művelés és a téves építkezések során. Az Árpád kori teleptől délre, közvetlenül a kis tárolók mellett nyolc rézkori sír, és néhány kora bronzkori objektum maradványait találtuk meg.

Az érintett terület nyugati részén a bádeni kultúra emlékei kerültek elő. A késő rézkori telepen elsősorban gödrök, vermek, árkok jelezték az egykori megtelepülést. Néhány gödörben csontvázakat, illetve emberi koponyákat találtunk. A telep területéről nagy mennyiségű kerámia, kőeszköz, illetve egy nagy testű kérődző állat többször teljesen épen maradt vázai is előkerültek. A folyópartot követve, szinte az egész területen végighúzóódik egy nagy vaskori település³.

Elmondhatjuk tehát, hogy a középső rézkortól, kisebb nagyobb megszakításokkal folyamatosan lakott terület volt ez a vízpart dombhát a 12. századig. Ebben a tanulmányban csupán röviden beszámolok a rézkori sírokról, a részletesebb vizsgálódásra a későbbiekben kerül sor.

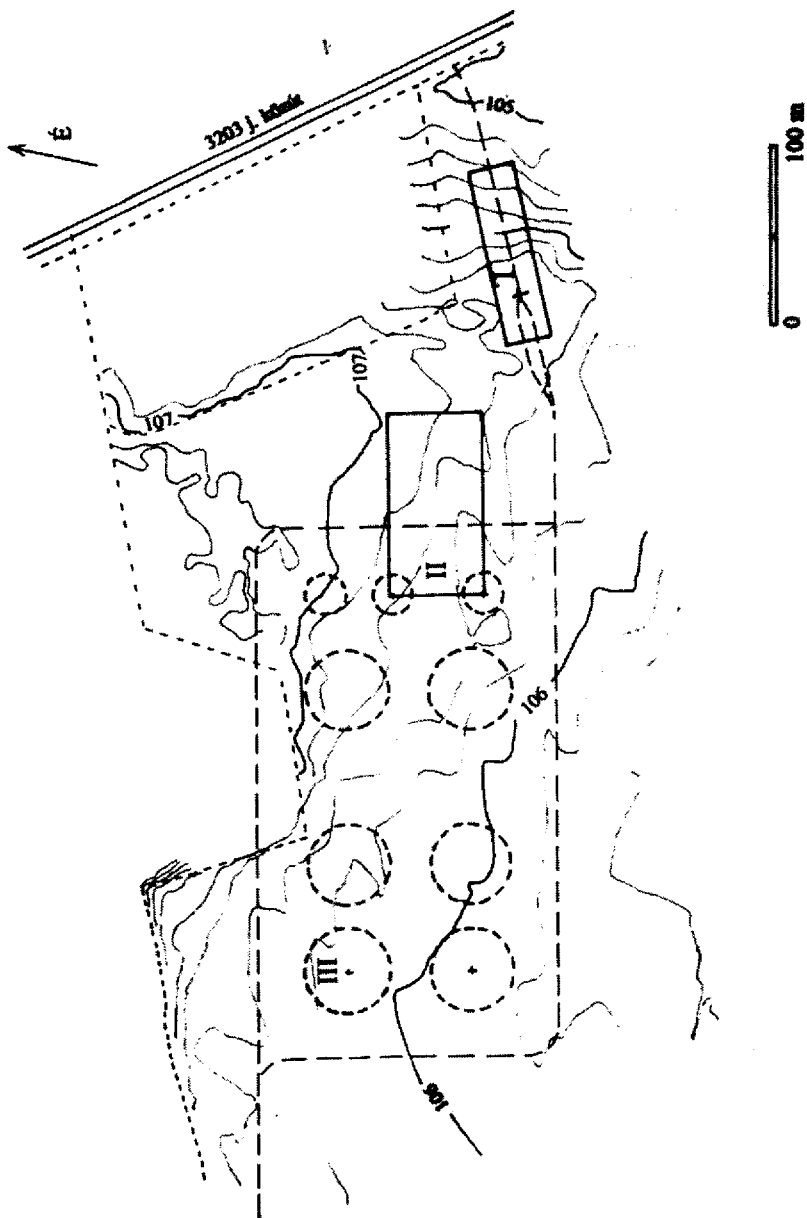
A rézkori sírok leírása

64 feltételezhető sírt találtunk a területen. Ebből 35 darab az Árpád-kori faluhoz tartozhatott. Több sírban melléklet nélküli gyeimek váz volt, nyújtott helyzetben, ezek feltételezhetően az Árpád-kori temetőhöz tartoztak, hiszen illeszkedtek a temető soros rendszeréhez. Volt néhány erősen bolygatott, töredékes váz, amit szintén a sorba illeszkedés, illetve Ny-K-i tájolása alapján tartunk az Árpád-kori temetőhöz tartozónak. Három igen töredékes állatváz is a számozott sírok közé került.

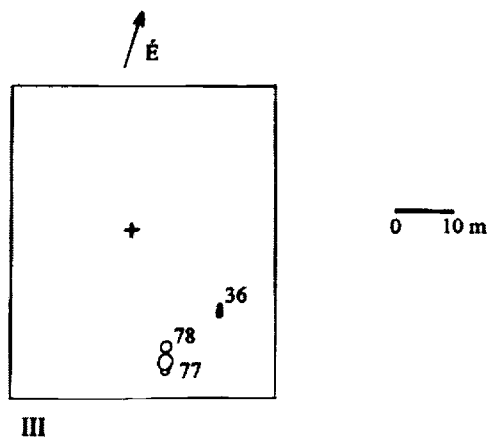
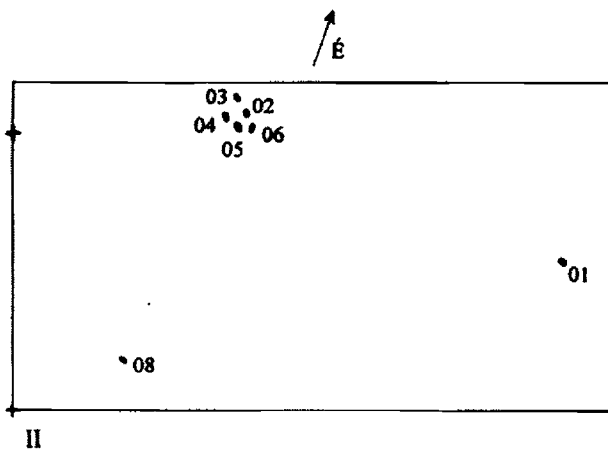
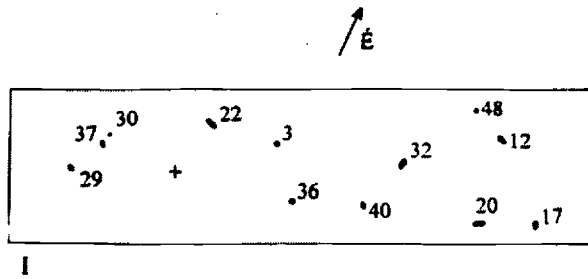
A szóban forgó területen három különböző csoportban voltak rézkori sírok (2. kép), a három csoport eltérő tulajdonságokat mutatott. Igen sok sírt megrongáltak, vagy elpusztítottak a gépek. Lehetőségeink szerint igyekeztünk mindent feltárni, de az igen nagy terület és a munkálatok miatt korántsem mondhatjuk el, hogy a feltárás teljes volt. A későbbi korok emberei is sok sírt pusztítottak el, így a temető szerkezetéről nem vonhatunk le pontos következtetéseket. Különösen igaz ez az első csoport sírjaira, a terület keleti részén, melyek a tervezett bekötőút és a sertés telep környékén voltak (3/a kép). Ezeket a sírokat a későbbiekben megbolygatták a szkíta telep házai, az Árpád-kori temetkezések, valamint 20. századi bolygatások. A keskeny területen feltárt sírok viszonylag nagy összevisszaságot mutatnak, rendszer nem figyelhető meg bennük, ennek oka a folyamatos bolygatottság és pusztulás is lehet.

2. A X-XI. századi temetőről és az Árpád-kori településről Pap Ildikó Katalin írt, ugyanebben a kötetben.

3. A vaskori településről előadás hangzott el Debrecenben a II. Őskutatók Konferenciáján. 2000. november 6-8. (Farkas Csilla)

2. kép. A sírcsoportok elhelyezkedése a leletmentés területén

3. kép. A sírok helyzete

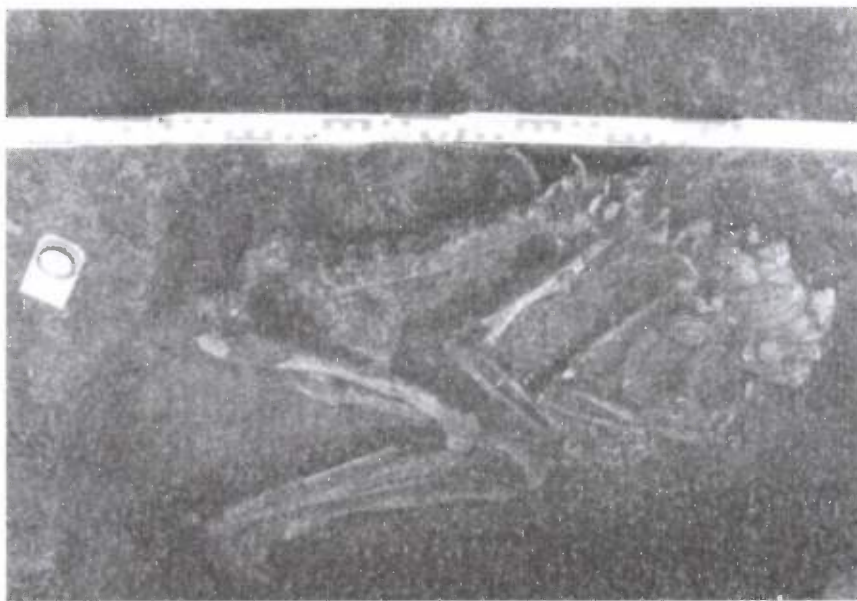
Ezen a területen a Balti tengerszint feletti magasság 106,1 és 104,8 m⁴, ez a terület a folyó melletti dombhát délkeleti lejtője lehetett.

Ezen a részen összesen 13, biztosan őskori sírt figyeltünk meg. A sírok számozása az előkerülés rendjében történt, az Árpád-kori sírokkal együtt.

3. sír (4. kép)

Nagyjából a szóban forgó terület közepén helyezkedik el. Egy vízvezető árok ásásakor a gép kissé megbolygatta. Nagyjából ovális alakú sírgödre lehetett, de a bolygatás miatt nem tudtuk pontosan megfigyelni. Bal oldalára zsugorított, KÉK-NyDNY-i (60-240 °) tájolású váz. Feje kissé előre hajlik, kezei a feje felé irányulnak, a lábai erőteljesen fel vannak húzva. A váz magassága kb. 165 cm, felnőtt nő⁵ lehetett.

Melléklet: Jobb alkarján 3 ép, több töredékes agyarcsigából készített karlánc⁶, valamint réz lánc darabjai voltak, nagyon rossz állapotban. Bal könyökénél átfúrt kagyló⁷, melynek belső felületén zöldes elszíneződést figyeltünk meg. Bal alkarján 3 róka szemfogból készített karlánc volt⁸. A sír betöltéséből előkerült még néhány állatfog töredék is.

4. kép. 3. sír

4 A gépi humusztól a pontos sírmélységeket nem volt lehetőségünk megmérni. Az adatok a sírok aljára vonatkoznak. A sírgödörök nem mélyültek jelentősen az altalaj szintje alá. Ezen a területen a lejtés miatt is jelentős talajréteg mosódhatott le.

5 A vázak meghatározásáért dr. Marcsik Antóniának, a Szegedi Egyetem Embertani Tanszékének kandidátusának tartozom köszönettel.

12. sír

Az egyik legkeletebbre eső sír. Szabálytalan, kissé hosszúkas gödörben, bal oldalára zsugorított váz. A sírgödör hossza 138 cm, szélessége 60 cm. Rossz megtartású csontok, lábai egészen felhúzva, szorosan egymás mellett voltak, valószínűleg összekötötték őket, karjai a mellkas előtt behajlítva helyezkednek el. Tájolása Ny-K-i (285-105°). Idősebb nő. Melléklete nem volt.

17. sír

A bekötőút délkeleti részénél található. Hosszúkas, kissé ovális gödörben, jobb oldalára zsugorított váz. A sírgödör hossza 140 cm, szélessége 80 cm. Csontjai rossz megtartásúak, a lábai teljesen maga alá húzva, szorosan egymás mellett helyezkedtek el. Karjait valószínűleg szintén mellkasa elé helyezték. Tájolása: É-D (340-160°). Felnőtt férfi. Melléklete nem volt.

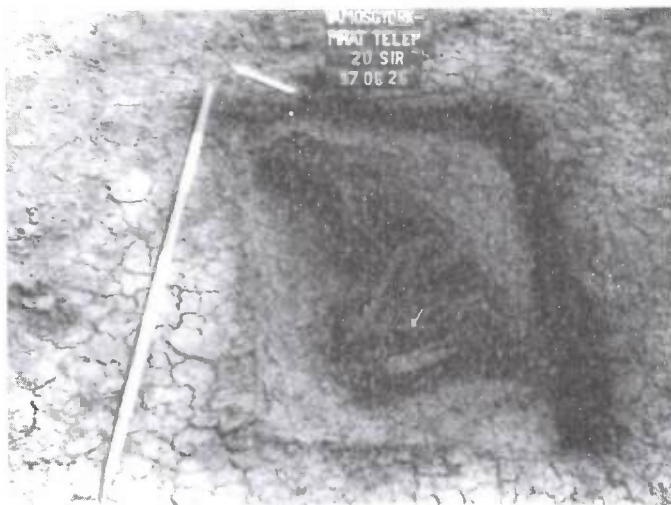
18. sír

A 40. sírtól keletre, egy kisebb csonthalmazt jelöltünk. 4-5 éves gyermek csontjai lehetek. Csak feltételesen sorolható a rézkori sírokhoz.

20. sír (5. kép)

A 17. sírtól nyugatra helyezkedik el. Nagyjából téglalap alakú, lekerekített sarkú gödörben, jobb oldalára zsugorított váz. A sírgödör hossz kb. 102 cm, szélessége 60 cm. Csontjai rossz megtartásúak, feje előre hajlik, lábai maga alatt behajlítva helyezkednek el, karjait valószínűleg maga előtt behajlítva helyezték el. Tájolása ÉK-DNy (30-210°). 10-12 éves gyermek.

Melléklete: A koponya mosásakor egy darab barna színű, vastagabb koronggyöngyöt találtunk. Szórvány kerámia, és csontok kerültek még elő.

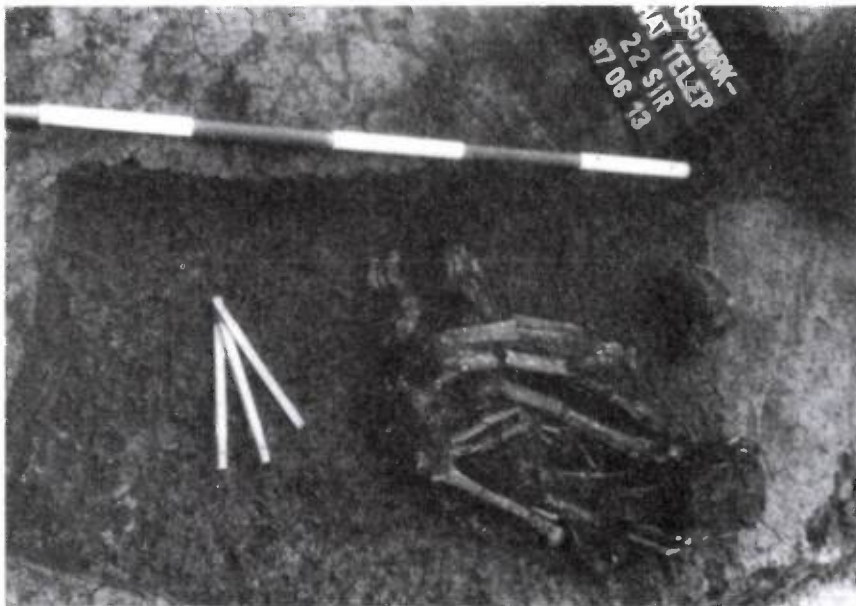

5. kép. 20. sír

- 6 A sírok mellékletei közül néhány, azaz a restaurált anyagok az egri Dobó István Vármúzeumba lettek beletárolva. A.97.5.16. A csigák és kagylók meghatározásáért Fűköh Levente malakológusnak, a gyöngyösi Mátra Múzeum igazgatójának tartozom köszönettel.
- 7 A.97.5.17.
- 8 A.97.5.18.

22. sír (6. kép)

A 3. sírtól nyugatra található. Hosszúkás gödörben, jobb oldalára zsugorított váz. Maga előtt felhúzva, behajlítva, szorosan egymás mellett helyezkednek el a lábai és kezei, valószínűleg összekötötték. Eléggé rossz megtartásúak a csontjai. Tájolása KDK-NyÉNy (120-300°). Felnőtt férfi. Melléklete nem volt. A koponya mellett teljesen külön koponyacsont darabokat figyeltünk meg. Szórvány kerámia és egy kisebb ragadozó állkapcsa, valamint ragadozó fogak voltak a sírban.

6. kép. 22. sír

29. sír (7. kép)

A terület délnyugati végében található. Hosszúkás, ovális alakú gödörben, bal oldalára zsugorított váz. A sírgödör hossza 115 cm, szélessége 70 cm. Viszonylag jó megtartású csontok. Nincs egészen elfordulva, a koponya balra billent, de felső teste csak kissé fordul el, karjai maga előtt behajlítva, lábai szorosan egymás mellett felhúzva helyezkednek el. A váz magassága kb. 135 cm lehetett. Tájolása ÉNy-DK (310-130°). Idősebb nő. Melléklete nem volt.

30. sír

A terület nyugati végében helyezkedik el. A 14. számú vaskori ház vágja, így a sírgödör pontos alakja nem megállapítható. A vázból csak a felsőtest maradt meg bolygatatlanul. Bal oldalára fordított gyermek, valószínűleg kislány váza. Tájolása DDK-ÉÉNy (160-340°). Melléklete: A nyaknál 4 darab hosszúkás henger formájú kagyló gyöngy⁹.

⁹ A.97.5.20.

7. kép. 29. sír

32. sír (8. kép)

A terület keleti felében található. Ovális gödörben, jobb oldalára zsugorított, viszonylag jó megtartású csontváz. A sírgödör, hosszában kissé túl lett bontva, szélessége 85 cm, a váz magassága kb. 135 cm lehetett. Feje kissé előre billen, karjai maga előtt behajlítva, lábai maga alatt behajlítva helyezkednek el. Tájolása D-É (195-15°). Nagyobb gyermek, valószínűleg fiú lehetett. Melléklet: A tarkónál, a koponya felszedése után, egy barnás-vöröses tűzkőből készített kőpenge¹⁰ került elő, valamint néhány pattinték és szórvány kerámia.

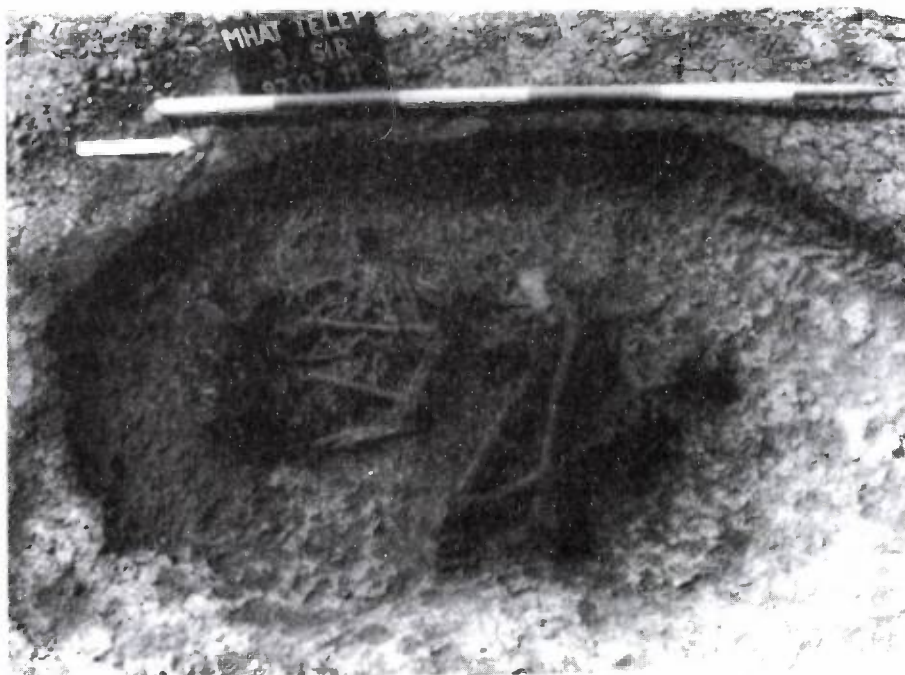
36/2. sír

A terület déli oldalán található. A nyugati oldalát kissé megbolygatta egy Árpád-kori gyermek sír. Ovális alakú a sírgödör, hossza 80 cm, szélessége kb. 65 cm. Bal oldalára zsugorított váz, a koponya kissé előre billent, karjait maga előtt behajlítva tartja, a lábai szorosan össze vannak húzva, valószínűleg összekötözték. A váz magassága kb. 125 cm lehetett. Tájolása K-Ny (85-265°). Idősebb férfi lehetett, bár a fektetés iránya ellentmond ennek. Melléklete nem volt. Szórvány kerámia, kődarab volt a sírbetöltésében.

37. sír

A terület nyugati végében közel a 30. gyereksírhoz helyezkedik el. A sírgödör nem figyelhető meg. Jobb oldalára zsugorított, rossz megtartású váz, kb. 140 cm magas lehetett.

¹⁰ A.97.5.19.

8. kép. 32. sír

Karjai és lábai behajlítva, maga elé húzva feküdtek. Tájolása DK-ÉNy (150-330°). Felnőtt nő lehetett.

Melléklete nem volt. Körülötte néhány kerámia darabot figyeltünk meg.

40. sír

A terület déli oldalán található. Ovális alakú sírgödörben, jobb oldalára zsugorított váz. A sírgödör hossza 88 cm, szélessége 53 cm. Rossz megtartású csontok, karjai és lábai behajlítva, maga előtt felhúzva helyezkedtek el. A váz magassága kb. 110 cm lehetett. Tájolása DK-ÉNy (140-320°). 4-5 év körüli gyermek lehetett.

Melléklete: A tarkója mögött mészkődarabokat figyeltünk meg, és egy háromszög alakú félig kész nyílhegy került még elő, de a sírbeli helye bizonytalan.

48. sír

A terület északkeleti végében található. Majdnem kör alakú a sírgödör, hossza 60 cm, szélessége 51 cm. Jobb oldalára zsugorított 2-3 éves gyermek váza, rossz megtartású csontokkal. Tájolása DDK-ÉÉNy (165-345°).

Melléklete nem volt. Szórvány kerámia anyag került elő a betöltésből.

A sírok másik csoportja ettől a területtől kb. 200 méterre lehetett nyugat-északnyugati irányban (3/b. kép). Egy teljesen külön álló sírcsoport, más régészeti objektumoktól nem bolygatva, szkréperektől annál inkább. Ezen sírok számozása más jellegű, így akartuk megkülönböztetni az Árpád-kori síroktól. Ezen a részen, összesen 8 darab temetkezést találtunk. Itt a sírok alja átlagban 105,9 és 106,2 m tengerszint feletti magasságban voltak, tehát a dombhát magasabb egyenletesebb részén. A szkréperек miatt az eredeti sírmélységet sehol sem tudtuk megállapítani.

01. sír

A legközelebb helyezkedik el az Árpád-kori temető sírjaihoz, a csoporton belül a legkeletibb, a többitől egy kissé távolabb is helyezkedik el. Sajnos a szkréperек igen megrongálták a sírt. Nagyjából ovális gödörben, bal oldalára zsugorított, ülő helyzetig felhúzott lábú csontváz. A sírgödör hossza 130 cm, szélessége 90 cm. A váz magassága kb. 130-140 cm lehetett. A koponya elpusztult csak néhány fog maradt meg, a karok helyzetét sem lehet megállapítani. Tájolása Ny-K (270-90°). Felnőtt nő.

Melléklet: A nyaknál hátul 11 darab lapos barna színű koronggyöngyöt találtunk. Az egyik nagyobb és vastagabb, mint a többi, egy pedig töredékes állapotban van. A térdnél illetve a vázcsont mosásakor több pirosas színű mészködaráb került elő. A sírból került elő egy kis méretű vörös tűzkőből készített vakaró-szerű kőeszköz.

02. sír (9. kép)

A 03. és 06. sír között van. Ovális gödörben bal oldalára zsugorított váz, jó állapotú csontokkal. A sírgödör hossza 120 cm, szélessége 80 cm. A váz magassága kb. 160 cm lehetett. A feje előrehajol, a kezei behajtván a feje előtt vannak, a lábai a gerincével szinte merőleges helyzetben, szorosan maga alá húzva helyezkednek el. Valószínűleg összekötötték. Tájolása DK-ÉNy (145-325°). Idősebb nő.

Melléklet: Öt darab edény, három a kar és a lábak között, kettő a lábaknál. A 2. edény mellett állatcsontot találtunk.

1. edény közvetlenül a bal könyöknél. Barna színű, közepesen vastag falú, apró kavicsos és kerámiazúzalékkal soványított kerámia. Csak az alsó része maradt meg, öblös testű, egyenes aljú edény, a hasvonalon egy kis méretű, vaskos bütyökfül, amit egy kerek tárggyal lyukasztottak át, az edény másik negyedén pedig egy vízszintes, lapos, hosszúkás bütyökdisz található. Az edény többi része hiányos. Fenékatméré¹¹: 10 cm, hasának átmérője 16 cm.

2. edény a derék előtt került elő. Barnás szürke, vékonyabb falú, kissé fényezett felületű tálka. Nyaka hosszú, ívelt, a hasvonal kissé megtörő, rajta kisméretű, hegyes bütykök, rövid zömök test, alja kissé homorú. Fá.: 5,5 cm, a hasnál kb. 12 cm átmérőjű lehetett.

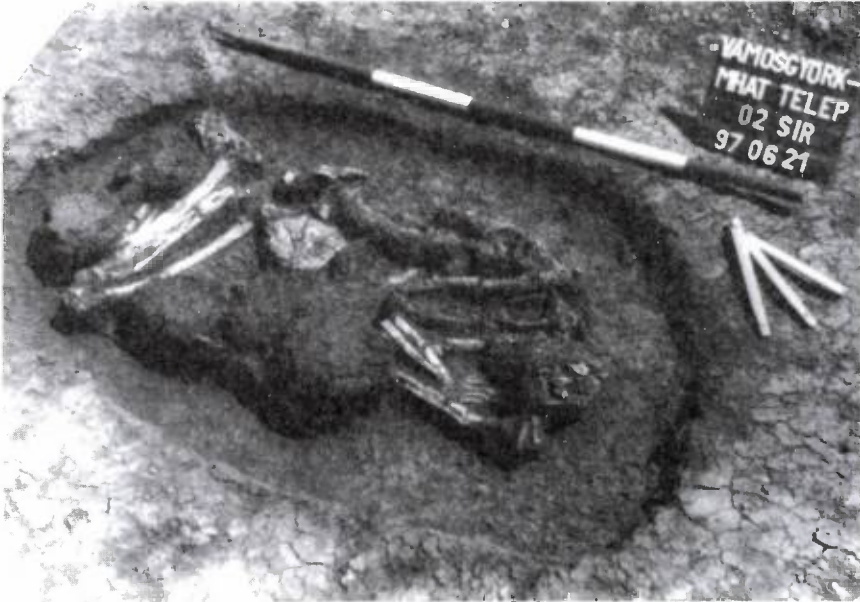
3. edény a csípő előtt volt. Csak az alja maradt meg. Szürkésbarna, homokkal soványított edény. Fá.: 6,5 cm.

4. edény a térdek alatt helyezkedett el. Vastagabb falú, szürkés barna kavicsos homokkal soványított fazék alja lehetett. Fá.: 10 cm.

5. edény a lábszáraknál volt. Barna, kavicsos és kerámiazúzalékkal soványított, közepesen vastag falú, csőtálpas edény. Töredékei nem illenek pontosan össze. Rövid, tömör, kb. 12 cm

¹¹ A továbbiakban: fá.

...p, a felső része egy, kis öblös testű tálka, melynek alsó felén, az egyik tö-
...ek bütyökindítást is megfigyeltünk. Az edény magassága 16-17 cm lehetett.

9. kép. 02. sír

03. sír

A 02. sírtől északnyugatra helyezkedik el. Nagyjából ovális gödörben, jobb oldalára zsugorított váz, rossz megtartású csontokkal. A sírgödör hossza 155 cm, szélessége 100 cm. A váz magassága kb. 160 cm lehetett. Karjai szorosan a mellkasa előtt behajlítva, lábai derékszögben maga alá hajlítva helyezkednek el. Tájolása DK-ÉNy (140-320°). Idősebb ember lehetett, a rossz megtartású csontok miatt neme bizonytalanul nőnek lett határozva.

Melléklet: Négy edény, kettő a karoknál, egy a lábaknál, egy a hátnál.

1. edény a lábszáraknál volt. Barna, kissé kopott, kerámia zúzalékkal soványított, kissé durva felületű edény. Igen töredékes állapotú.
2. edény a hátnál, derék tájon helyezkedett el. Barnás szürke, homokkal és kerámia zúzalékkal soványított, töredékek.
3. edény a bal felkarnál. Szürkésbarna, viszonylag vékonyfalú, apró kavicssal soványított, gömbös testű edényke néhány töredéke.
4. edény töredékei a könyöknél voltak, a 3. edény mellett közvetlenül.

04. sír (10. kép)

A 02. sírtől kissé délnyugatra helyezkedik el. Ovális gödörben, bal oldalára zsugorított váz. A sírgödör hosszúsága 180 cm, szélessége 100 cm. A váz magassága kb. 160 cm lehetett. Koponyáját elpusztította a gép, csak néhány fog maradt meg. Karjai szorosan a mellkas elé

hajlítva, lábai kissé lazábban, tompaszögben maga alá hajtva. A csontok nagyon összetörték. Tájolása DK-ÉNy (135-315°). Fiatalabb nő lehetett.

Melléklet: Az 1. edény a fejtetőnél lehetett, csontdarabokat figyeltünk meg benne, lehet, hogy a koponya töredékei. Barnásszürke, homokkal és kerámia zúzalékkal soványított edény, igen töredékes állapotban maradt meg. Rövid, kissé kihajló nyakú, gömbös testű, egyenes aljú edény lehetett. Fá.: kb. 11 cm.

A 2. edényt a koponya előtt helyezték el. Barnásszürke, homokkal és kerámia zúzalékkal soványított, vékonyfalú kis csésze töredéke. Nyaka éles törésvonallal különül el, a nyomott, alacsony kónikus testtől. Enyhén ívelt az alja. Fá.: kb. 6-7 cm.

A 3. edény a váll mögött volt. Erősen kopott, rosszul eldolgozott kerámia zúzalékkal soványított, barna színű edény alja. Fá.: kb. 9 cm.

A 4. edény a gerincnél, derék tájon helyezkedett el. Mosás, restaurálás után, legalább két féle töredéket különböztettünk meg. Az egyik sóderes homokkal soványított, világos barna durvított felületű, nagyobb méretű edény darabjai. A másik kisebb, finomabb, vékonyfalú edényke, homokkal soványított, erősen kopott, világosbarna lehetett, törésfelülete sötétszürke. Igen kevés töredék maradt meg. Elképzelhető, hogy két edény volt itt.

10. kép. 04. sír

05. sír (11. kép)

A 02. sírtól kissé délre helyezkedik el. Ovális gödörben, jobb oldalára zsugorított váz. A sírgödör hosszúsága 150 cm, szélessége 107 cm. A váz magassága kb. 170 cm lehetett. A ko-

ponya jobbra, de felső teste alig fordul, jobb keze behajlítva a csípőre támaszkodik, bal keze, derékszögben behajlítva a mellkason van, mintha ölelne valamit. Lábai gerincére tompaszögben, szorosan egymás mellett, maga alá van hajlítva. A kezét nem, de a lábát valószínűleg összekötötték. Tájolása DK-ÉNy (130-310°). Felnőtt férfi.

Melléklet: Három edény, egy a fejnél, egy a jobb könyöknél, egy a hátnál, és a bal alkarnál. Az 1. edény, a koponyától jobbra helyezkedett el. Kívül sötétszürke, belül fehéres szürke, apró kavicssal és kerámia zúzalékkal soványított edényke. Gömbös testű, a hasvonal inkább a test alsó harmadán van, melyet vízszintes, kissé lapított, csúcsos bütykök díszítenek, alja egyenes. A 2. edény a jobb könyöknél helyezkedett el. Egyenes aljú, szürke homokkal és kerámia zúzalékkal soványított vékonyfalú edény. Teste kissé hasasodik, elképzelhető, hogy egy tejeskőcsög edény alsó része. FÁ.: 7,5 cm.

A 3. edény a bal könyöknél, a háta mögött volt. Egyenes aljú, durva tapintású, barnás szürke, kerámia zúzalékkal soványított, vastag falú edény. Öblösödő testét hegyes bütykök díszítik, melyek farkasfog szerűen helyezkednek el, viszonylag sűrűn. FÁ.: 9,5 cm.

Viszonylag közel a bordákhoz, a bal alkarnál előkerült kőeszköz, barnás színű kőzetből készült, inkább pattinték, vagy félig kialakított vakaró. A sír bontásakor két kis méretű obsziidián penge került elő. A koponya mosásakor került elő, tehát feltehetően az alatt volt egy barna színű kőzetből készített hosszú, ívelt kés. A vázcsontok mosásakor égett csontdarabok, valószínűleg étel melléklet maradványai kerültek elő.

11. kép. 05. sír

06. sír

A 05. sír mellett, attól keletre helyezkedik el. Ovális gödörben, jobb oldalára zsugorított váz, igen rossz megtartású csontokkal. A sírgödör hosszúsága 120 cm, szélessége 90 cm. A váz magassága kb. 130-140 cm lehetett. Karjai behajlítva, lábai szorosan maga alá hajlítva helyezkedtek el. Tájolása DDK-ÉÉNy (160-340°). 10-12 éves gyermek lehetett.

Melléklet: A lábknál egy edény. Világosbarna, kavicssal és kerámia zúzalékkal soványított, vastag falú, érdes felületű edény alja. Fá.: kb.10 cm. Egy edényként lett felszedve de egy másik edény töredékei is itt voltak, egy csésze, amely hasonlít a 04. sír 2. edényéhez, csak kissé magasabb. A nyaktól éles törésvonallal válik el a zömök, erőteljesen lapított gömbös test, melynek alja is kissé íves. Még egy töredék került elő, amely egyik edényhez sem sorolható. Sűrű rácsmintás díszítés és egy benyomott pont díszítés volt rajta, ez utóbbiban megmaradt a mészbeté.

07. sír

Az előző síroktól kissé távolabb délkelet felé helyezkedik el. Ovális gödörben, nem anatómiai rendben szétszórt csontok, valószínűleg megbolygatták a sírt. A gödör hosszúsága 150 cm, szélessége kérdéses. A sírban egy 4-6 éves gyermek feküdt. Tájolása nem egyértelmű, a koponya darabok a sír északnyugati részében voltak.

Melléklet: A csontok mellett nem egy edényhez tartozó kerámia töredékek, malomkő, őrlőkő töredék, kőeszköz, állatcsont, csiga, tapasztás darabok, némelyiken piros festéknyom. Az égett agyag darabok a csontok körül, az állatcsont a koponya jobb oldalán, az őrlőkő szintén itt volt. Az eszköz világosbarna kőzetből készült háromszög átmetszetű, kihegyesedő, aszimmetrikus penge-szerű eszköz.

08. sír

Ezen csoporttól jóval távolabb, legalább 50 méterre, délre fekszik. Ovális gödörben, bal oldalára zsugorított váz, igen rossz megtartású csontokkal. A sírgödör hosszúsága 150 cm, szélessége 90 cm. A váz magassága kb. 140-150 cm lehetett. Nem fordul teljesen oldalra, a karjai a mellkas előtt összefonva találhatóak, a lábai enyhén behajlítva maga alá húzva helyezkednek el. Tájolása Ny-K (280-100°). Idősebb nő lehetett.

Melléklete nem volt.

A sírok harmadik csoportját alkotja az a néhány váz, melyek a bádeni telep gödreiből kerültek elő a terület nyugati végében, a 2. csoporttól legalább 250 méterre (3/c., 13. kép). Ezek a sírok voltak a legmagasabban fekvő területen, a 106,2 méter tengerszint feletti magasságban. Általában a már nem eredeti funkciójában használt, félig betöltődött gödrökbe helyezték el őket.

09. sír (12. kép)

A 36. objektum déli, mélyebb gödrének betöltésében helyezkedett el, a félig feltöltött gödörben, annak nyugati oldalánál. Jobb oldalára fordított váz, jó megtartású csontokkal. A váz magassága kb. 145 cm lehetett. Az álla leesett. Felsőteste alig fordul el, karjai a mellkason összefonva nyugszanak, lába erőteljesen behajlítva, maga alá húzva. Tájolása D-É (170-350°). Idősebb nő.

Melléklet: A gödörből főleg hulladék került elő, semmi nem utalt arra, hogy esetleg mellékletként valamit helyeztek volna a halott mellé.

12. kép. 09. sír

010. sír

A 77. késő rézkori gödör betöltésének felső részében került elő. Nyújtott testhelyzetű, 8 év körüli gyermek váza. A koponya erősen összetört, karjai szorosan a test mellett, a lábszára hiányzik. A meglévő váz magassága kb. 100 cm. Testhelyzetéből adódóan becsavarhatták valamibe. Tájolása É-D (0-180°).

Melléklete nem volt.

011. sír

Szintén a 77. objektum betöltésében, a 010. számú sírtól nyugatra került elő egy 6-7 éves gyermek koponya töredéke. Betegségre utaló nyomok találhatóak a csontokon.

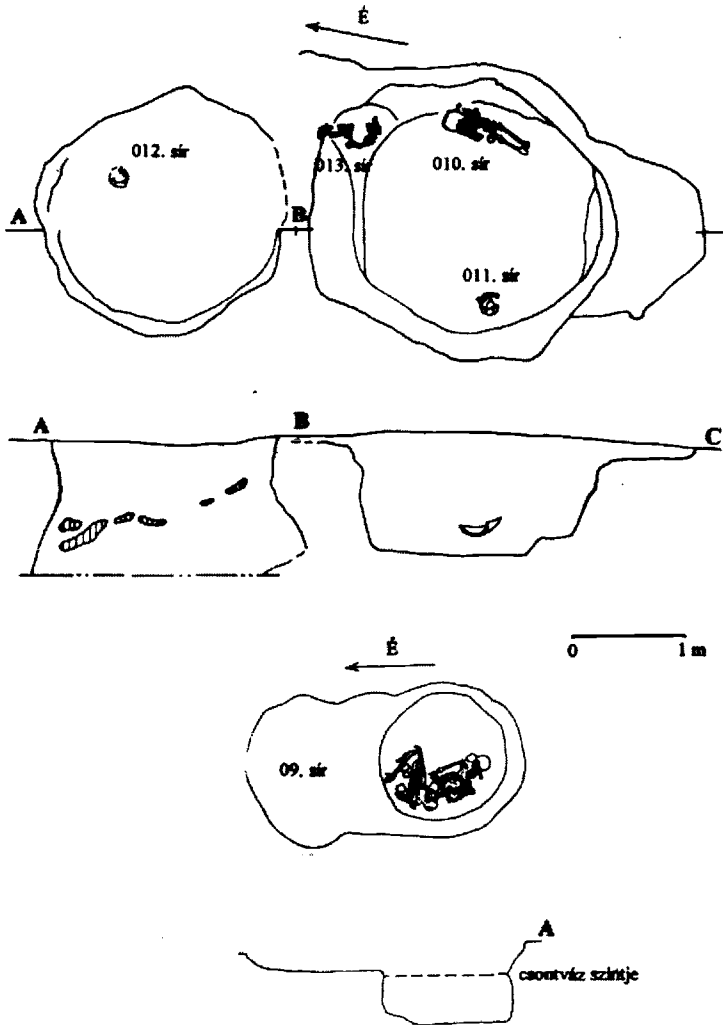
012. sír

A 77. objektumhoz északról kapcsoló 78. objektum betöltésének felső részéből, a 010. sírtől északra került elő még egy koponya. Egy 6-8 éves gyermek maradványa lehetett.

013. sír

A 77. és 78. rézkori objektum találkozásánál, a 77. objektum betöltésében, 010. sírtól északra került elő, egy bal oldalára fordított 5-6 éves gyermek váza. A váz magassága kb. 100 cm lehetett. Karjait behajlítva maga előtt tartja, lábai szorosan egymás mellett, szinte derékszögben maga alá vannak hajlítva. Tájolása ÉÉNy-DDK (345-165°). Melléklete nem volt.

13. kép. A III. sírcsoport sírjai

A sírok egymáshoz való viszonya, tájolása

A keleti sírcsoport sírjait az évezredek folyamán többször megbolygatták, valószínűleg sok el is pusztulhatott belőlük. A csoporton belül nem lehet felismerni semmilyen rendszert, így pontosan a temető rész kiterjedése sem állapítható meg. Feltételezhető azonban a sírok soros elrendezése¹². Főleg az első csoportnál, több esetben nem sikerült határozottan megfigyelni a sírgödör formáját és méretét. Ebben a csoportban inkább kissé szögletesebb nyújtott, gödröket találunk, de vannak ovális alakúak is, valamint egy esetben egy 2-3 éves gyermeknél csaknem kör alakú volt a sírgödör. A második csoportnál egyértelműen hosszúkás, ovális alakú sírgödöröket figyeltünk meg.

Az első csoporthoz tartozó sírok tájolása igen változatos képet mutat. A tájolás meghatározása a zsugorított helyzet, azaz meghajlott test, felhúzott, behajlított lábak esetében nem lehet pontos. A legtöbbször a gerincvonal, vagy a fej, csípő vonal a meghatározó, de a váz iránya így is kissé bizonytalan, hisz a rossz megtartású vázak gerincoszlopa, csípő csontja sokszor igen töredékes állapotban maradt meg. Az I. csoportban a déli, illetve az attól kissé eltérő irány a domináns. Öt sírt tájoltak dél-délkelet felé. A temető részen belüli elhelyezkedésük nem meghatározó, de az érdekes, hogy többségük gyermek, egy pedig egy fiatal jobbra fektetett, de nőnek meghatározott egyén. 3-3 sírt tájoltak kelet illetve észak, északnyugat és északkelet felé. A kelet felé tájolt sírok egy csoportban a temető rész közepén találhatóak, az északi tájolásúak között nincs összefüggés. Csupán egyetlen esetben figyeltük meg nyugat felé tájolt vázat. A középső rézkorban általánosan mondható kelet-nyugati tájolás¹³, itt nem nagy százalékban fordul elő, még akkor sem, ha a keleti iránytól kevésbé vagy jobban eltérő¹⁴ sírokat is idevesszük.

A második csoportnál már egyértelműbb a helyzet. Öt sír 02-06. egymás mellett, egy kupacban helyezkedik el. A csoporttól kissé távolabb eső 07. sír tájolása bizonytalan, a csontváz feldőlése miatt. Ebben az esetben mind az öt sírt délkelet-északnyugati irányba tájolták. Két nő, két férfi, és egy gyermek sír tartozik ide. Érdekes megjegyezni, hogy a két középső egymás mellett levő sírban két idősebb egyén, egy nő és egy férfi (?) van eltemetve. A csoporttól távolabb eső két sír nyugatra tájolt, így a feltárt sírokból három esetben figyeltük meg a nyugatra tájolást. A legdominánsabb azonban a dél-délkeleti irány. A nyugatra tájolt sírok, az eddigi megfigyelések szerint az Alföld északi részében jellemzőbbek inkább¹⁵. Arról azonban megoszlanak a vélemények, hogy ennek időrendi, vagy etnikai okai lehetnek¹⁶.

A harmadik csoportnál öt egyén vázát, vagy annak töredékét találtuk meg, ebből kettőnek csak a koponyáját. Önálló sírgödörrel nem rendelkeznek, minden esetben a késő rézkori telep, egy már nem eredeti funkciójában használt félig feltöltött gödrének betöltésében találtuk meg a vázakat, nagyjából egy szinten. A két tájolható gyermek északi irányba, még az idősebb nő déli irányba tájolt.

12 PATAY Pál 1970. 12.

13 PATAY Pál 1961. Uő. 1965.

14 PATAY Pál 1970. 7., I. táblázat; Uő. 1975, 242.

15 PATAY Pál 1970. 12.

16 PATAY Pál 1970. 14.; BOGNÁR-KUTZIÁN Ida 1963

A halottak életkora, neme, sírbeli helyzete

A rézkori temető halottjait zsugorított helyzetben temették el, felhúзва karjukat lábukat. Általában a férfiakat a jobb, a nőket a bal oldalukra fektették. Néhány esetben előfordul ennek fordítottja is, de ilyenkor a nemek meghatározása is bizonytalan (ilyen pl. a 36/2. és 37. sír, valamint a 03. sír)¹⁷. Az I. csoportban az antropológiai meghatározás szerint 3 férfit, négy nőt és hat gyermeket találtunk. A gyerekek közül négy jobb oldali helyzetben, egy bal oldalára fektetve, és egynek csak a koponyája volt meg. Mivel a temetőrészeiről az információink igen hiányosak, nem vonhatunk le messzemenő következtetéseket a nemek, illetve a különböző korú egyedek esetében. A felnőttek közül három idősebb, négy 30-40 év közötti. Az idősebb egyének egymástól távolabb helyezkedtek el.

A II. csoportnál egyértelműbb a helyzet az ötös sírcsoportnál két férfi, két nő és egy gyermek található. Az egyik esetben bizonytalan a nem, nőnek van meghatározva, de jobb oldalán fekszik, így mint férfi tartható számon. Itt valószínűbbnek tűnik, hogy egy családi temetkezéstről lehet szó.

A harmadik csoport esetében gyermek sírokat találtunk zömében. Két koponya, egy nyújtott helyzetű, valamint egy bal oldalára fektetett váz. A felnőtt egy jobb oldalára fektetett, de nőnek meghatározott egyén lehetett.

A leletanyag

Az első csoport halottjai mellett csak szórványos mellékleteket találunk. Ezekben a sírokban sehol sem figyeltünk meg kerámia mellékletet, csupán néhány töredék került a sír betöltésébe. Ennek több oka is lehetett. Vagy valóban nem raktak melléjük semmilyen útravalót, vagy a humusz magasabb részeibe estek a mellékletek és az a szántás, bolygatás során megsemmisült. Még igazán állatcsont, azaz egyéb étel mellékletre utaló nyom is csak kevés került elő.

Ezeknél a síroknál leginkább ékszereket és kőszközőket találtunk. Feltehetően különleges szerepet tulajdoníthatunk, az előkerült ragadozó fogaknak, és állkapcsoknak. Ilyen a 3. sírban talált ragadozó fogakból összeállított karlanc, valamint a 22. sírban talált ragadozó fogak, illetve állkapocstöredék, de ezek sírbeli helyzete nem ismert. Csigákból és kagylóból készített ékszere volt a 3. sír idősebb nőjének és a 30. sír gyermekének. A 3. sírban, a jobb alkaron zöldes elszíneződést figyeltünk meg, de sajnos a réz ékszer teljesen elkorrodálódott. A 20. sírban a vázak mosásakor egy koronggyöngy került elő, valószínűleg több is lehetett belőle, hasonlóak voltak a 01. sírban is. A 20. sír egy jobb oldalára fordított gyermek, feltehetően fiú, a 01. sírban középkorú nő nyugodott. A 32. sírban a koponya felszedésekor egy kőpenge került elő, hátoldala volt felfelé. Ebben a sírban előkerült még néhány pattinték is. Szintén a koponya alatt lehetett a 05. sír ívelt hátú kőpengéje is¹⁸. A 40. sírban egy háromszög alakú, nem teljesen kidolgozott, félkész nyílhegyet¹⁹ találtunk.

17 PATAY Pál 1975. 179. 9. jegyzet

18 PATAY Pál 1969. 53-54.

19 PATAY Pál 1969. 54.; Uő. 1975, 245.

A II. sírcsoport halottai gazdagabbak mellékletekben. Elsősorban az edény melléklet a jellemző, ami feltűnő a másik csoport sírjaival szemben. Itt sincsenek azonban minden esetben, hiszen a 08. sírnak egyáltalán nincs melléklete, a 01. és 07. sírban pedig csak ékszer és eszköz melléklet van. Az 01. sírban talált korong alakú apró gyöngyökből készített nyaklánc képviseli ennél a csoportnál az egyetlen ékszert, vagy díszet. Több kőeszköz került elő a sírokból. A 05. sírban két jól kidolgozott, használatban kopott barna tűzkőből készült penge is előkerült, egy a koponya alól, egy a bordák környékén. Ebben a sírban még két kisebb obszidián penge is volt.

A 02 – 06. sírokban az edényeken kívül kevés lelet található. A 02. sírban az edények mellett állatsontot is találtunk, a 05. sírban pedig égett csontdarabokat, a 07. sírból is kerültek elő állatsontok. Sajnos igen rossz és töredékes állapotban maradtak meg a kerámiák így nem lehet pontosan megállapítani milyenségüket, funkciójukat. A 02. sírban öt edény került elő, három a kar és a lábak között, kettő a lábknál. A 03. sírban négy edény, kettő a karoknál, egy a lábknál, egy a hátnál. A 04. sírban 3 edény, kettő a koponyánál, egy a jobb vállnál és kerámia töredékek a gerinc mögött. A 05. sírban három edény, egy a fejnél, egy a jobb könyöknél, egy a hátnál. A 06. sírban a lábszáraknál találtunk edény töredékeket, melyek legalább két, vagy három edényből származhatnak.

A 07. sírban állatsont melléklet, kagyló és csiga töredékek, egy kőeszköz, őrlőkő és malomkő töredék jelenti a mellékletet. Ennél a sírnál tapasztás darabokat figyeltünk meg, de sajnos helyzetükre és funkciójukra a sír bolygatása miatt nem következtethetünk. Annyi azonban megállapítható, hogy a szórvány csontok körül a váz helyén kerültek elő. Elképzelhető, hogy céljuk a halott elfedése volt, hasonló lehetett a funkciója a nagyobb, szétszórt edénytöredékeknek is²⁰.

Összefoglalóan megállapíthatjuk, hogy néhány ékszer, kagyló gyöngyök, kagyló, koronggyöngyök, a használati tárgyakkól kőeszközök, illetve félig kész eszközök vagy csak pattintékok, a malomkő, őrlőkő, a tapasztás darabok utalnak az életmódra is. A sír mellékletek száma, azaz az útravalónak szánt ételek italok nyoma csak a II. csoport esetében jelentős számú. Erre utalnak az állatsontok és a kerámia mellékletek. Több tálka, fazék, köcsög került elő²¹. Ezek részletes elemzésével azonban a későbbiekben foglalkozunk. Általánosan jellemző a kerámia-zúzalékos soványítás, az érdes felület, a bütök dísz, átfűrt fül, valamint hálómintás díszítés.

A sírok kronológiai helyzetére vonatkoztatva a III. csoporttal kezdeném. Feltehetően nem csak térben, hanem korban is elkülönülnek a többi sírtól. A gödrök betöltésében egyértelműen semmi nem utalt arra, hogy valamit közvetlenül a halott mellé, vagy a halottal együtt temettek el. A gödrök, amelyekből a vázak előkerültek a leletanyag alapján egyértelműen a késő rézkori bádeni kultúrához tartoznak. Tekintettel arra, hogy a vázak a csaknem kétharmad részig feltöltött késő rézkori település gödreiből kerültek elő, feltételezhető, hogy ehhez a népességhez tartozhattak, és a telep életének utolsó harmadában kerülhettek a földbe.

20 PATAY Pál 1969. 51.

21 PATAY Pál 1969. 55-57., Uő. 1975. 228-233.

22 M. VIRÁG Zsuzsanna 1995. 88-89.; KALICZ Nándor 1988. 11-13.; PATAY Pál 1969. 318-321.; BOGNÁR-KUTZIÁN Ida 1969.

23 LICHARDUS Jan-VLADÁR Jozef 1964.

A másik két sírcsoport a leletanyagok alapján a középső rézkor időszakába sorolható. Az I. csoportnál igen kevés a leletanyag, egyetlen gyöngyszem, illetve a hasonló temetkezési forma utalhat a két csoport egyidejűségére. A sírok tájolása jelentős eltérést mutat, az általános kelet-nyugati tájolástól. Ez azonban talán annak tudható be, hogy a temető több kultúra határán helyezkedik el²². A nyugat-szlovákiai Ludanice kultúra befolyása érződik a kerámián is²³, a dominánsak azonban a bodrogkeresztúri edény formák. Nem kizárt, hogy a távolabb levő sírcsoportok között a kultúrán belül fázisbeli eltérés van. Az eltérő tájolás, pedig talán idegen népelemekre, vagy idegen hatásra utal.

Melléklet

A Vámosgyörk – MHAT Telep lelőhelyen talált rézkori sírok antropológiai adatai.

sír	ffi	nő	gy	kor	év	egyéb
3.		+		Ad.	30-40	Adultus eleje
12.		+		Mat.		Maturus
17.	+			Ad.	35-40	
18.			+	Inf. I.	4-5	Csak koponya
20.			+	Inf. II.	10-12	
22.	+?			Ad.		
29.		+		Mat.		
30.			+	Inf. I.	4-5	
32.			+	In. II.	10-12	
36/2.	+			Mat.		Vastag koponyafal, kb. 1 cm, majdnem az egész. Betegség.
37.		+		Ad.		
40.			+	Inf. I.	4-5	
48.			+	Inf. I.	2-3	
01.		+		Ad.		
02.		+		Mat.		Kicsit vastagabb koponyafal.
03.		+?		Mat.		
04.		+		Ad.		Adultus eleje
05.	+			Ad.		
06.			+	Inf. II.	10-12	
07.			+	Inf. I.	4-6	
08.		+		Mat.		
09.		+		Mat.		
010.			+	Inf. II.	8-10	
011.			+	Inf. I.	6-7	Csak koponya. Poroticus hyperostosis.
012.			+	Inf. I.	6-8	Csak koponya.
013.			+	Inf. I.	5-6	
Összesen:						
26	4	10	11	Inf. I.: 8, Inf. II.: 4, Ad.: 7, Mat.: 7		

Irodalom

BOGNÁR-KUTZIÁN, Ida

1963. The Copper Age Cemetery of Tiszapolgár-Basatanya. ArchHung 42. Budapest

1969. Probleme der mittleren Kupferzeit im Karpatenbecken. Študijné Zvesti AUSAV 17 (1964) 31-60.

KALICZ Nándor

1988. Kultúraváltozások a korai és középső rézkorban a Kárpát-medencében. (Culturechanges in the Carpatian Basin during the Late Neolithic and Copper Age.) ArcÉrt 114-115/1 3-15.

LICHARDUS, Jan – VLADÁR, Jozef

1964. Zu problemen der Ludanice-Gruppe in der Slowakei. SlovArch XII-1 69-162.

PATAY Pál

1961. A bodrogkeresztúri kultúra temetői. (Die Gräberfelder der Bodrogkereszturer Kultur.) RégFüz II/10 Budapest

1965. Vorläufiger Bericht der Ausgrabung des kupferzeitlichen Gräberfeldes von Magyarhomorog MFMÉ 1964-1965 11-23.

1968. A fényeslitkei rézkori temető. (Das kupferzeitliche Gräberfeld von Fényeslitke.) JAMÉ XI (1968-1969) 15-62.

1969. Beziehungen der Bodrogkeresztúr-Kultur und der Ludanice Gruppe. Študijné Zvesti AUSAV 17 315-323.

1970. A javarézkor néhány etnikai és időrendi kérdéséről. (Some ethnical and chronological problems of the Middle Cooper Age.) FolArch 21 7-26.

1974. Die Bodrogkeresztur Kultur. BRGK 55 3-71.

1975. A magyarhomorogi rézkori temető. (Das kupferzeitliche Gräberfeld von Magyarhomorog.) DMÉ 173-254.

1979. A Tiszavalk-tetesi rézkori temető és telep. (Kupferzeitliches Gräberfeld und Siedlung von Tiszavalk-Tetes.) Fol Arch 30 27-53.

RACZKY Pál

1982. Adatok a bodrogkeresztúri kultúra déli kapcsolataihoz és kronológiájához. (Data to the southern connections and Chronology of the Bodrogkeresztúr Culture.) ArchÉrt 109 177-190.

M. VIRÁG, Zsuzsanna

1995. Die Hochkupferzeit in der Umgebung von Budapest und in NO-Transdanubien (das Ludanice-Problem). Acta Arch XLVII 61-94.

**Gräber aus der Kupferzeit in der Feldmark von Vámosgyörk
(Vorbericht)**

Der Fundort liegt im südlichen Vorraum der Mátra, auf einem durch Flüsse zerteilten Gebiet. (Bild 1.) Auf dieser Fläche wurden die Andenken mehrerer Kultur gefunden. Das Gebiet war von der mittleren Kupferzeit an bis zur Arpaden-Zeit bewohnt. (2, 3)

Die Gräber aus der Kupferzeit lagen in drei verschiedenen Gruppen (Bild 2.), diese drei Gruppen zeigten verschiedene Eigenschaften. Die insgesamt 13 Gräber der ersten Gruppe waren auf dem östlichen, südöstlichen Teil des Gebietes (Bilder 3/a., 4-8). Die 8 von der anderen Gruppe der Gräber, konnten in west-nordwestlicher Richtung ungefähr 200 Meter von diesem Gebiet liegen. (Bilder 3/b., 9-11)

Die dritte Gruppe der Gräber bilden die einigen Gerippen, die in den Gruben des Badener Standorts am westlichen Ende des Gebietes gefunden wurden, mindestens 250 Meter von der 2. Gruppe entfernt (Bilder 3/c., 12-23).

Die Verstorbenen des Friedhofes aus der Kupferzeit wurden in zusammengekauert Stellung begraben. Viele Gräber wurden von den Menchen späterer Zeiten verwüstet, so kann man auf die Struktur und die Größe des Friedhofes keine Schlussfolgerung ziehen. Vermutlich waren die Gräber aber seriell geortet. Die Orientierung der zur ersten Gruppe gehörenden Gräber zeigt uns ein sehr abwechslungsreiches Bild. Die Lage ist bei der zweiten Gruppe eindeutiger, die meisten sind südöstlich-nordwestlich geortet. Die von der Gruppe weiter liegenden zwei Gräber sind westlich geortet. (15, 16)

Neben den Verstorbenen der ersten Gruppe sind nur vereinzelte Beigaben zu finden, hauptsächlich Schmuckstücke und Werkzeuge aus Stein. Die Toten der zweiten Grabstätten sind reicher an Beigaben. Typisch ist in erster Linie die Geschirr-Beigabe, was im Gegensatz zu den anderen Gräbern auffällig ist. Die Keramiken verblieben leider in sehr schlechtem und unganzem Zustand. Man konnte im Grab 07. Stücke vom Vellern beobachten.

Die zwei Grabgruppen können aufgrund des Fundmaterials in die mittlere Kupferzeit eingeordnet werden. Die Orientierung der Gräber zeigt eine bedeutende Abweichung von der gewöhnlichen ost-westlichen Ortung. Das liegt vielleicht daran, dass sich der Friedhof an der Grenze mehrerer Kulturen befindet. (22)

FARKAS CSILLA
Savaria Múzeum
H-9700 Szombathely
Kisfaludy u. 9.